

III.3 Emisja wymuszona. Lasery

1. Wyprowadzenie wzoru Plancka metodą Einsteina. Emisja wymuszona
2. Koherencja ciągów falowych. Laser jako źródło koherentnego promieniowania e-m
3. Zasada działania lasera. Warunki zaistnienia akcji laserowej
4. Kilka przykładów realizacji praktycznych

Wyprowadzenie wzoru Plancka metodą Einsteina. Emisja wymuszona

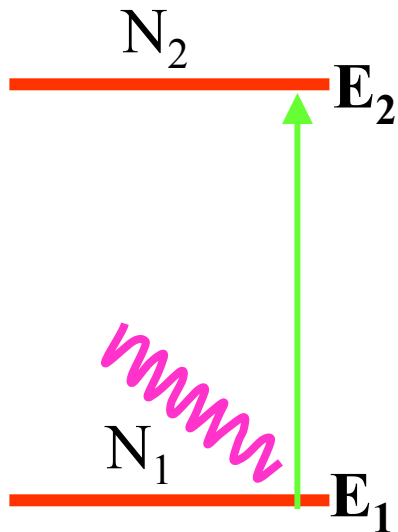
Einstein (1917) podał wyprowadzenie wzoru Plancka uwzględniające ówczasnie znane fakty dotyczące budowy atomu. Rozwazał dwupoziomowy atom w równowadze z otaczającym go promieniowaniem. Okazało się, że otrzymanie wzoru Plancka wymagało uwzględnienia trzech procesów:

1. absorpcji kwantu o energii $E_2 - E_1$ przez elektron na poziomie E_1 ,
2. Spontanicznej emisji kwantu o energii $E_2 - E_1$ połączonej z przejściem elektronu z E_2 na E_1 ,
3. **EMISJI WYMUSZONEJ** przez kwant o energii $E_2 - E_1$ - elektron spada z E_2 na E_1 i jednocześnie pojawia się drugi kwant o energii $E_2 - E_1$.

Emisja wymuszona (ang. stimulated emission) to proces wprowadzony przez Einsteina. Dzięki temu Einstein położył podstawy techniki laserowej (ang. **LASER: Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation**)

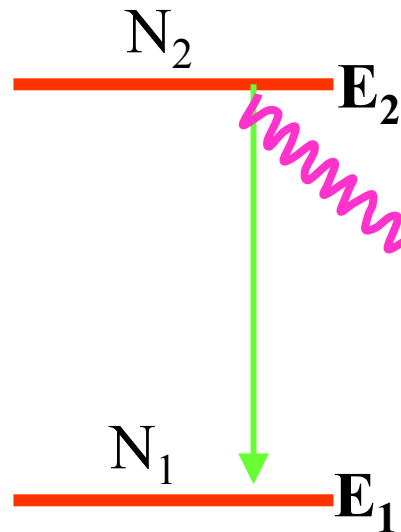
Trzy procesy w modelu Einsteina

Absorpcja

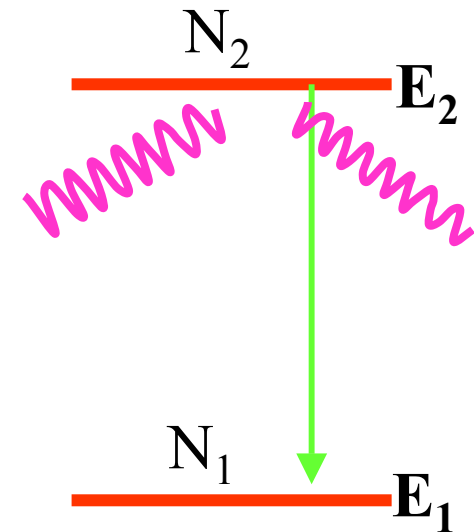
Emisja

spontaniczna

Emisja

wymuszona

Wyprowadzenie wzoru Plancka metodą Einsteina. Emisja wymuszona

Równania różniczkowe określające
zmianę obsadzeń poziomów 1 i 2:

$$dN_{12} = B_{12} u(\nu) N_1 dt; \quad \text{absorpcja promieniowania}$$

$$dN'_{21} = A_{21} N_2 dt; \quad \text{emisja spontaniczna}$$

$$dN''_{21} = B_{21} u(\nu) N_2 dt; \quad \text{emisja wymuszona}$$

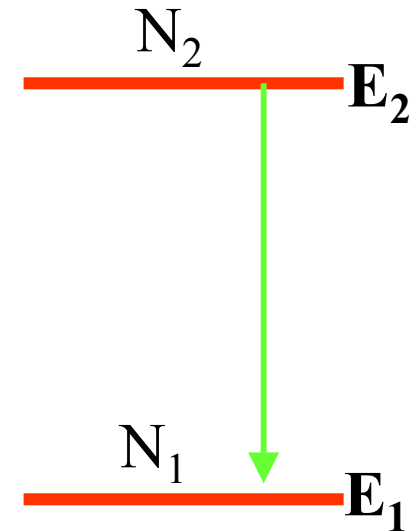
warunek równowagi:

$$dN_{12} = dN'_{21} + dN''_{21}$$

$$B_{12} u(\nu) N_1 = A_{21} N_2 + B_{21} N_2 u(\nu)$$

$$\frac{N_1}{N_2} = \frac{A_{21} + B_{21} u(\nu)}{B_{12} u} = \frac{\exp(-E_1 / kT)}{\exp(-E_2 / kT)}$$

dwupoziomowy
model atomu użyty
przez Einsteina

Wyprowadzenie wzoru Plancka metodą Einsteina. Emisja wymuszona

Czyli

$$B_{12} u(\nu) e^{(-E_1/kT)} = (A_{21} + B_{21} u(\nu)) e^{(-E_2/kT)}$$

$$\left(B_{12} e^{(-E_1/kT)} - B_{21} e^{(-E_2/kT)} \right) u(\nu) = A_{21} e^{(-E_1/kT)} \quad \left| \times e^{E_2/kT} \right|$$

$$(B_{12} e^{h\nu/kT} - B_{21}) u(\nu) = A_{21}$$

$$u(\nu, T) = \frac{A_{21}}{B_{12} e^{h\nu/kT} - B_{21}}$$

Pozostaje wyznaczenie współczynników Einsteina A_{21} , B_{12} , B_{21} .

Wyprowadzenie wzoru Plancka metodą Einsteina. Emisja wymuszona

1. $B_{12}=B_{21}$ z niezmienniczości względem odbicia w czasie.
2. Dla $h\nu \ll kT$ powinno być prawdziwe prawo Rayleigha-Jeansa:

$$u(\nu, T) = \frac{8\pi\nu^2 kT}{c^3} = \frac{A_{21}}{B_{12} (e^{h\nu/kT} - 1)} = \frac{A_{21}}{B_{12}} \frac{kT}{h\nu}$$

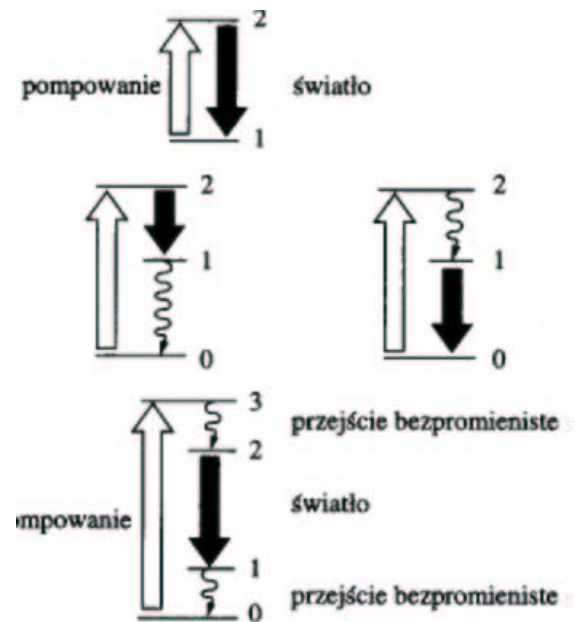
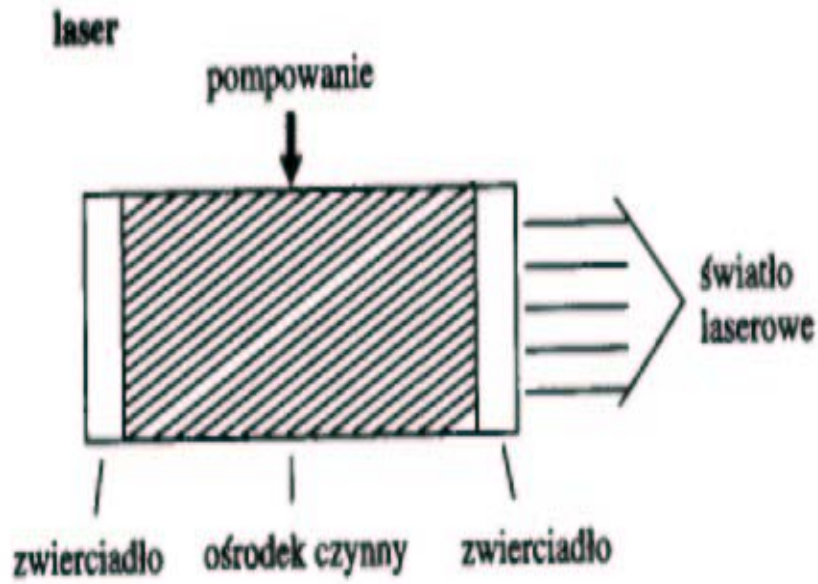
co daje nam prawo Kirchhoffa:

$$\frac{A_{21}}{B_{12}} = \frac{8\pi\nu^3 h}{c^3}$$

oraz wzór Plancka:

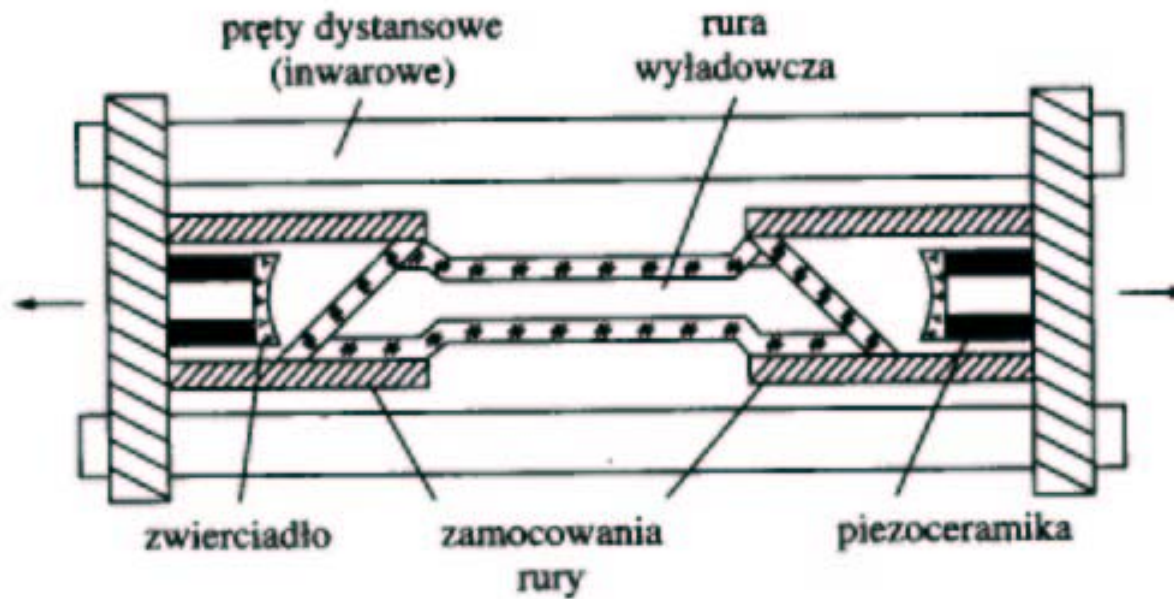
$$u(\nu, T)d\nu = \frac{8\pi h\nu^3}{c^3} \frac{d\nu}{(e^{h\nu/kT} - 1)}$$

Zasada działania lasera

Przykładowa konstrukcja lasera

Laser He-Ne

Warunki akcji laserowej

Oznaczmy:

n -liczba fotonów poruszających się wzdłuż osi lasera, V -obj. rezonatora

t_0 -czas życia fotonu w laserze,

N_2 - liczba atomów w stanie wzbudzonym, τ - jego czas życia

N_1 - liczba atomów w stanie podstawowym

W - prawdopodobieństwo emisji wymuszonej na jednostkę czasu

Równanie bilansu:

$$\frac{dn}{dt} = W(N_2 - N_1)n + WN_2 - \frac{n}{t_0}$$

oraz

$$W = \frac{1}{VD(\nu)\Delta\nu\tau} \quad \text{gdzie } D(\nu)\Delta\nu - \text{liczba fal stojących w przedziale częstości } \Delta\nu$$

$$D(\nu)\Delta\nu = \frac{8\pi\nu^2}{c^3}$$

Warunki akcji laserowej cd.

Warunkiem akcji laserowej jest to, żeby szybkość generacji fotonów dn/dt była większa od zera. W wyrażeniu na dn/dt możemy pominąć człon związany z emisją spontaniczną, gdyż nie jest on proporcjonalny do n oraz nie jest skorelowany z promieniowaniem laserowym (prowadzi on do szumów). Dostajemy warunek konieczny rozpoczęcia akcji laserowej: inwersję liczby obsadzeń:

$$\frac{N_2 - N_1}{V} > \frac{8\pi\nu^2 \Delta\nu\tau}{c^3 t_0}$$

Warunki akcji laserowej cd.

Im mniejsza jest prawa strona nierówności tym łatwiej uzyskać akcję laserową:

- Linia atomowa 2 powinna być jak najwęższa, zmniejsza to moc wymaganą do pompowania,
- Nierówność jest trudniej spełnić dla dużych częstości,
- Czas życia fotonów t_0 powinien być jak najdłuższy; wymagane są np. jak najdoskonalsze lustra. Łatwo pokazać, że szybkość opuszczania laser przez fotony to mniej więcej $1/t_0$:

$$\frac{1}{t_0} = \frac{c}{L} (1 - R)$$

gdzie L - długość rezonatora, R - współczynnik odbicia zwierciadła.

Pełne rozwiązanie dla akcji laserowej wymaga dodania równań opisujących obsadzenia poziomów w czasie (schemat pompowania).

Warunki akcji laserowej cd.

Warunki pracy ciągłej lasera (abstrahując od schematu pompowania optycznego) dają nam ograniczenia na progowe obsadzenie poziomu wzbudzonego:

$$\frac{dn}{dt} = 0 \quad \text{oraz} \quad \frac{dN_2}{dt} = 0 \quad \text{co daje nam} \quad N_{2,pr} = \frac{1}{Wt_0}$$

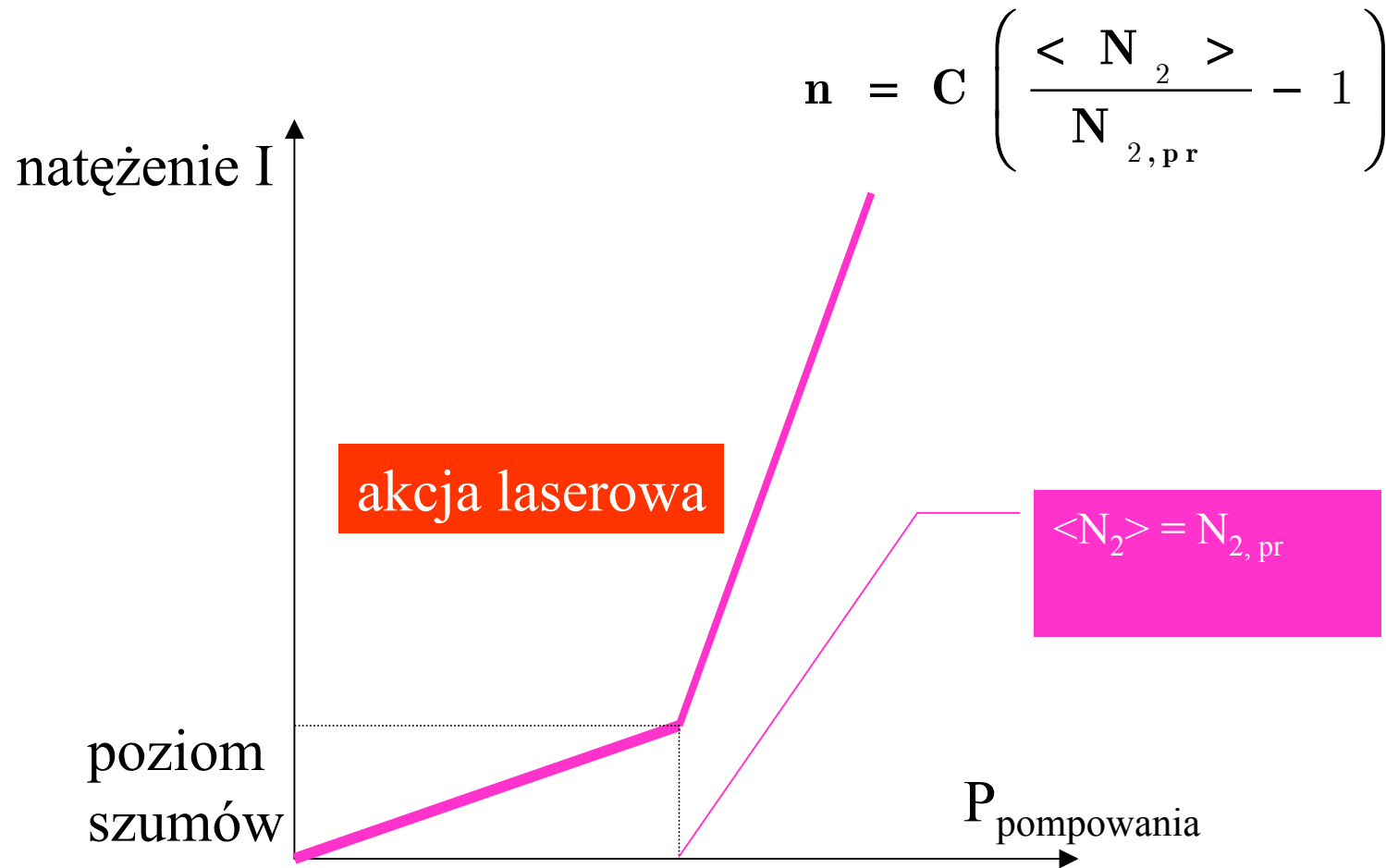
oraz warunek na liczbę fotonów:

$$n = C \left(\frac{\langle N_2 \rangle}{N_{2,pr}} - 1 \right)$$

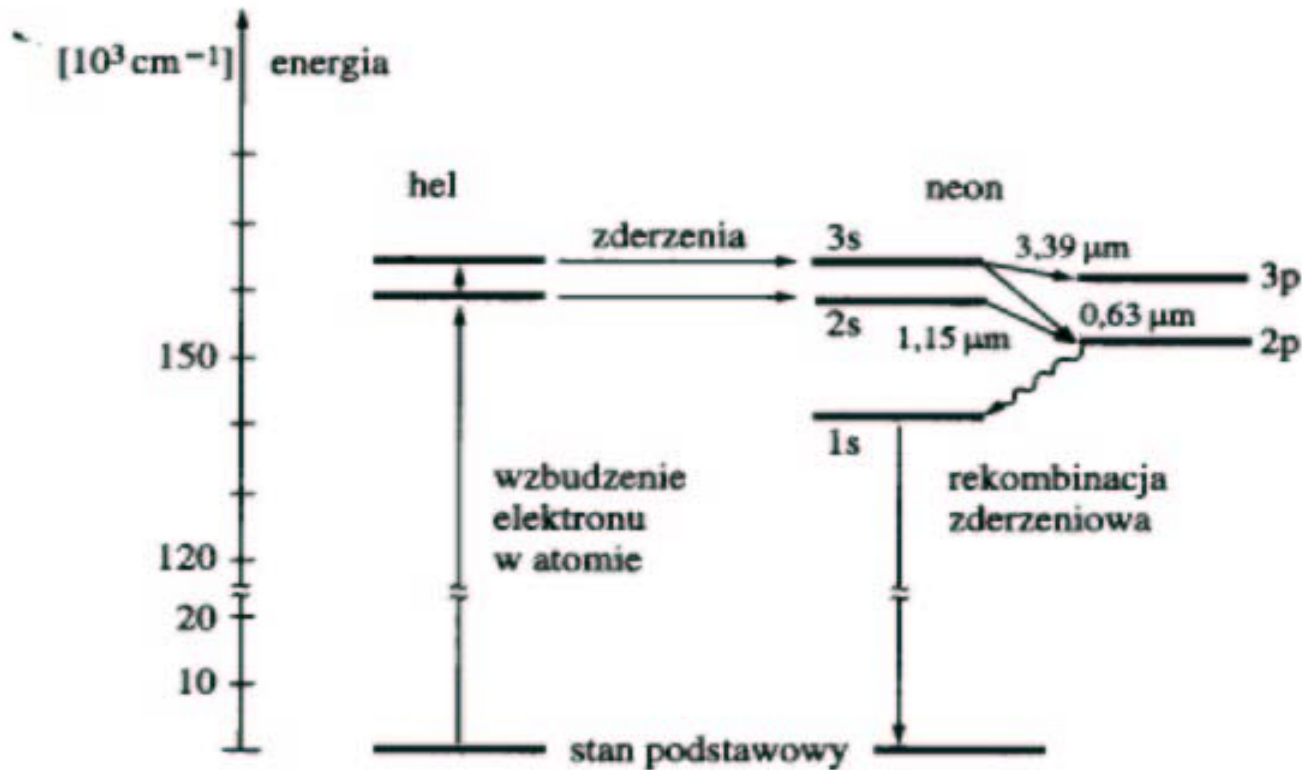
Współczynnik C zależy od detali schematu pompowania optycznego.

Z w/w wzoru wynika, że akcja laserowa nie może być rozpoczęta dopóki nie zostanie osiągnięta krytyczna wartość średniej liczby obsadzeń poziomu wzbudzonego 2. Poniżej $\langle N_2 \rangle = N_{2,pr}$ światło laserowe nie jest emitowane. Powyżej, natężenie światła laserowego wzrasta liniowo z $\langle N_2 \rangle$, a więc z mocą pompowania.

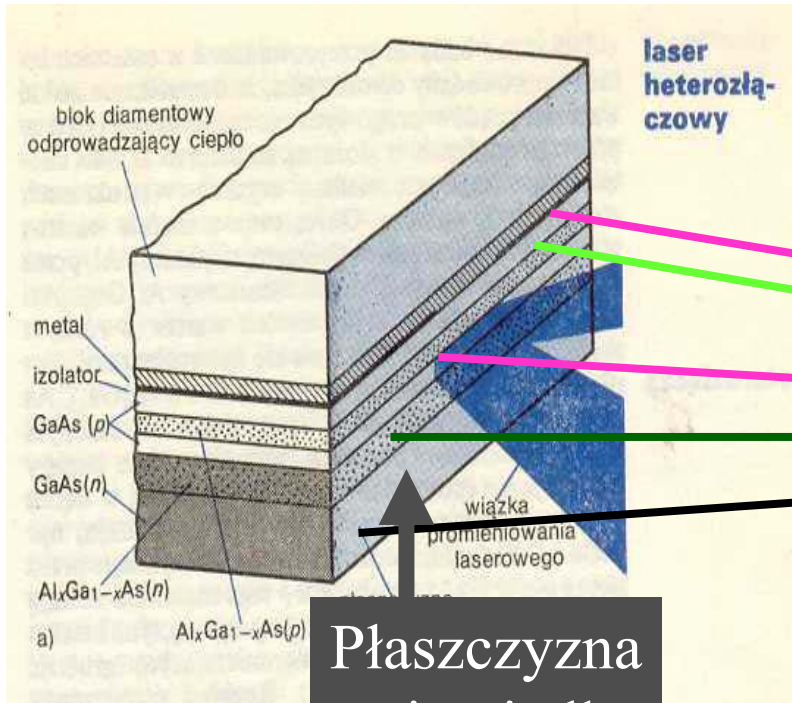
Warunki akcji laserowej cd.

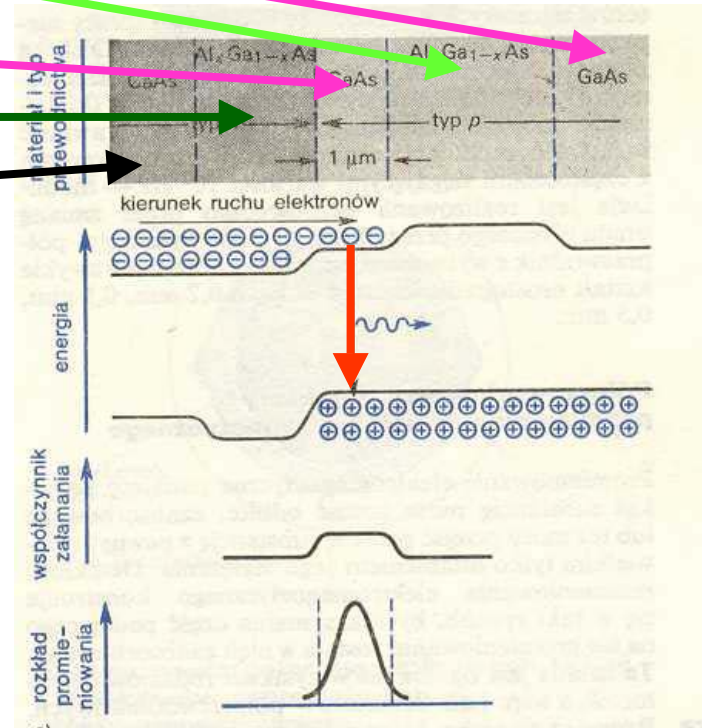
Poziomy i przekazywanie energii w laserze helowo-neonowym

Laser półprzewodnikowy heterozłączowy

Płaszczyzna zwierciadła

Lasery cząsteczkowe

Lasery CO₂: wypełnione mieszaniną CO₂ i azotu.

Azot wykorzystywany jest do pompowania optycznego i wzbudzania pasm oscylacyjno-rotacyjnych w cząsteczkach CO₂. Występuje ok. 100 dyskretnych częstości laserowych o długościach fal ok. 10.6 μm.

Lasery barwnikowe: są to lasery, których substancją czynną są roztwory barwników organicznych.

Podstawową zaletą jest przestrajalność: częstość pracy tych laserów można w pewnych granicach zmieniać.

Masery (M- microwave): pierwszy historycznie laser (1955) oparty o drgania inwersyjne cząsteczki NH₃.

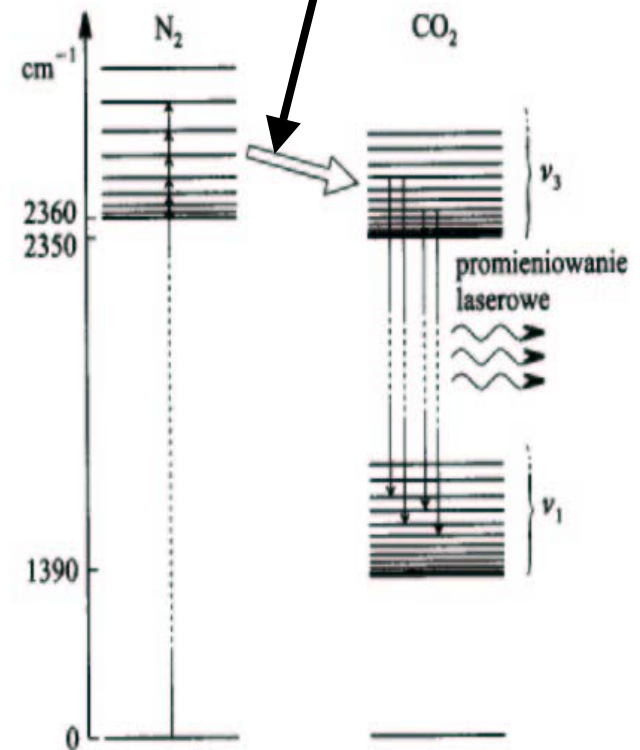

Laser CO₂

Pompowanie optyczne w rurze wyładowczej wykorzystuje oscylacyjno-rotacyjne poziomy N₂. Cząsteczki N₂ przekazują energię bezpromieniście cząsteczkom CO₂, wzbudzonych wibracyjnie w drgania asymetryczne. Możliwa jest emisja wymuszona do niższych poziomów drgań symetrycznych ze spełnieniem reguły wyboru $\Delta J = \pm 1$ w obszarze liczb falowych ok.. 1000 cm⁻¹.

W laserze CO₂ stosunkowo łatwo wytwarza się duże gęstości energii promieniowania.

Bezpromieniste wzbudzenie cząsteczek CO₂ (rezonans)

Laser barwnikowy

Cząsteczki barwnika organicznego są pompowane optycznie ze stanu podstawowego S_0 do wysokich stanów wzbudzonych wibronowych S_1 , które w roztworze tworzą prawie ciągłe pasmo. Następuje szereg przejść bezpromienistych do najniższych stanów wibronowych S_1 , po czym może nastąpić akcja laserowa do niemal ciągłego pasma stanów S_0 . Zakres widmowy akcji laserowej może obejmować kilka tysięcy cm^{-1} .

Częstość przejścia laserowego wybiiera się za pomocą strojenia długości promienia optycznego.

